



a.mlf. *Şeyhülislam Arzları ve Padişah İradeleri (1845-1878)*. Ankara 2017.

a.mlf. *İktidarın Ruhu: Osmanlı'dan Cumhuriyete Kişizade İmtiyazları (Beşik Uleması, Siyaseten Katl, Müsadere)*. İstanbul 2022.

Yücel, Yaşar. *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Kaynaklar: Kitâb-ı Müstetâb, Kitâbu Mesâlihi'l-Müslimîn ve Menâfi'i'l-Mü'minîn, Hurzû'l-Mülûk*. Ankara 1988.

Altuntaş, Zeynep. *Sultan Abdülmecid Dönemi Osmanlı Ulemâsı*. Dr.T, Marmara Üniversitesi, 2013.



İlhami YURDAKUL

PARASIZ YATILI

Yatılı okullarda parasız okuyan öğrenciler için kullanılan tabir.

Arapça *leyl* ve *meccanî* kelimelerinin birleşiminden oluşan *leylî meccanî* “parasız yatılı” demektir. Bu tabir daha çok yatılı okullarda parasız okuyan öğrenciler için kullanılmıştır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde farklı şekillerde ortaya çıkan parasız yatılı eğitim ulus-devletlerin ortaya çıktığı dönemde daha da yaygınlık kazanmıştır. Özellikle Fransa’da ortaya çıkan ulus-devlet çerçevesinde devletlerin eğitimi uygun vatandaş yetiştirmek için bir araç olarak görmesi ve kullanması okulların önemini daha da arttırmıştır. Sömürgecilik döneminde Batılı devletler sömürge ülkelerinde kendilerine yardımcı olacak nitelikte insan gücü yetiştirmek için bu usulü sıklıkla kullanılmışlardır. Mesela 1883-1907 yılları arasında Mısır’da İngilizler geniş çaplı bir halk eğitiminden çok, kendilerinin buradaki menfaatlerini koruyacak şekilde ve ancak gerekli olan sayıda memur ihtiyacını giderecek bir eğitim politikası izlemiştir. Aynı şekilde 1857’den sonra Hindistan’da da benzer uygulamalar yaygın olarak kullanılmıştır. Benzer politikaları Rusya ve Çin’de de görmek mümkündür.

İslam tarihinde parasız yatılı eğitime benzer uygulamalar Asrısaaadet dönemine kadar geriye götürülebilir. Suffe’de yatılı olarak kalan kişilerden herhangi bir ücret talep edilmiyordu. Bu dönemde başlayan ve mescitlerde merkezleşen eğitim öğretim faaliyetleri Emevîler zamanında yoğunlaşmıştır. Abbâsîler döneminde ilim ve kültür merkezi olan *Beytülhikme*’de öğrenciler parasız yatılı olarak kalabilmekteydiler. *Dârülhikme* ve *dârülimlilerde* de talebelerin her türlü ihtiyacı karşılanmaktaydı. Selçuklular döneminde kurulan *Nizamiye medre-*

selerinde talebelerin yeme, içme, barınma ve diğer ihtiyaçları devlet ve çeşitli vakıflar tarafından karşılanmıştır. Selçuklular’da ağırlıklı olarak medrese eğitimiyle devam eden bu tarz eğitim sistemi Osmanlılar’da daha da genişlemiştir. Buralarda hem eğitim öğretim ücretsizdi hem de öğrencilerin ihtiyaç ve masrafları da karşılanmaktaydı. Ayrıca öğrenciler medrese hücrelerinde ücretsiz olarak barındırılmışlardır. Osmanlı Devleti’nde nitelikli insan yetiştirmek amacıyla kuruluna Enderun’da da öğrenciler parasız yatılı olarak öğrenimlerine devam etmişlerdir.

Osmanlı Devleti’nde orduda modernleşme hareketlerine başlandığında ihtiyaç duyulan personeli kısa sürede yetiştirmek amacıyla çeşitli askerî kurumlar kurulmuş ve bunların bazılarında parasız yatılı eğitim verilmiştir. Parasız yatılıyla ilgili Osmanlı döneminin en önemli kurumlarından biri *Darüşşafaka*’dır. *Darüşşafaka*, *Gem’iyet-i Tedrîsiye-yi İslâmiye* tarafından öksüz ve yetim müslüman çocukları parasız okutmak için 1873 yılında kurulmuştur. Onun dışındaki bazı okullarda da *leylî meccanî* eğitim yapılmıştır. Özellikle XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti büyük toprak kayıpları yaşamış ve kaybedilen topraklardan elde kalan topraklara göçler yaşanmıştır. Dolayısıyla bu yüzyıldan itibaren Osmanlı toprakları küçülürken nüfus yoğunluğu artmıştır. Bu dönemde muhacir çocuklarının iyi yetişmesi için gayret gösterilmiş, çocukların yaş aralığına göre *rüştiye mektepleri*, *idâdîler*, *mekteb-i sultânî*, *islahaneler* ve daha sonra sanayi mektepleri, *Bahriye* ve *Tophane sanayi mektepleri*, *Enderûn-ı Hümâyun Mektebi*, *ziraat mektepleri* gibi hemen her eğitim kurumunda muhacir çocukların meccanen tahsil görmeleri sağlanmıştır. Nitekim 1869 *Maârif-i Umûmiye Nizamnamesi*’nin 42. maddesinde *mekâtib-i sultâniyeye* alınacak her sınıf tebaadan %5’inin meccanen alınacağı belirtilmiştir.

Mekteb-i Mülkiye’nin Te’sisi Hakkında Kanun’da eğitimin yatılı ve ücretli olduğu ancak her sene alınacak öğrencilerden otuzunun meccanen kabul edilebileceği ve bu alımın ne şekilde yapılacağının nizamnamede açıklanacağı belirtilmiştir. Ayrıca mektebe meccanen kabul olunan öğrencilerin on sene boyunca mülkiyede çalışmaları zorunlu tutulmuştur. *Umum Mekâtib-i İdâdiye-yi Mülkiyenin İdâre-yi Dâhiliyelerine Mahsus Talimat*’la (1328) fakir öğrenciler için meccanilik sistemi devam etmiştir. Bu talimatta meccanî öğrencilerinin ne şekilde alınacakları ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde de yoksul öğrencilerin *leylî meccanî* olarak okullara kabul edilme uygulaması yaygınlaştırılmıştır. Devletin açmış ol-

duğu sınavları kazananlardan dereceye girenlerin parasız yatılı okuma hakkı bulunuyordu. Bunun karşılığında “mecburi hizmet” yapmak şartı vardı. Pek çok okulun yatılı ya da gündüzlü öğrencisi bulunmaktaydı. Askerî okullarda ise leylî meccanî olmak zorunluluktan. Cumhuriyet’in ilk yıllarında nüfusun dağınık ve köylerin küçük olması sebebiyle Türkiye’de ilkökul eğitimi çözme oldukça zor bir meseleydi. Her çocuğa hiç olmazsa ilkökul eğitimi vermek için çok sayıda okula ve öğretmene ihtiyaç vardı. Ancak bunu yapabilmek için büyük bir bütçe ve zaman gerekiyordu. Bu sorunu kısa vadede çözmek üzere yatılı okullar çare olarak düşünülmüştür. Merkezî bir yerde teşkil edilen bu okullara çevre köy ve yerleşim yerlerindeki öğrencilerin devam etmeleri düşünülmüştür.

Şehirlerde eğitim imkânlarının daha iyi olması buralarda yatılı okulların gelişmesine zemin hazırlamıştır. Başta imkânları kısıtlı olan aileler olmak üzere birçok aile çocuklarını okutmak için parasız yatılı eğitimi tercih etmiştir. Devletler de bölgeler ve vatandaşlar arasındaki fırsat eşitsizliğini gidermek ve kendi anlayışına uygun şekilde vatandaş ve/veya asker yetiştirebilmek için bu tür okulları desteklemiştir. Özellikle parasız yatılı askerî okullar toplumun alt gelir grubundan gelen aile çocuklarının toplumun üst katmanlarına geçişinin en hızlı ve kolay yolu olarak görülmüştür. Bu yüzden bu tarz okullara yoğun bir talep olmuştur.

Parasız yatılı eğitim uygulamasına devam edilmekte Millî Eğitim Bakanlığı her yıl ilan ettiği kontenjan çerçevesinde parasız yatılı öğrenci kabul etmektedir. Bakanlık parasız yatılı okuma veya burslu okuma hakkında yararlanacak öğrencilere ait kontenjanları 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ve ilgili yönetmelikte belirtilen esaslara göre tespit etmektedir. Bakanlık bu tür okullara öğrenci kabul ederken öğrencilerde Türkiye Cumhuriyeti veya Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşı olmak, ortaokullar, İmam-Hatip ortaokulları ve özel eğitim ortaokullarında veya ortaöğretim kurumlarında öğrenci olmak, bir önceki ders yılında okul değiştirme cezası almamış olmak ile öğrencinin ailesinin bir önceki malî yıla ait yıllık gelir toplamından fert başına düşen net miktarın, içinde bulunulan malî yılın merkezî yönetim bütçe kanununda belirtilen Millî Eğitim Bakanlığı okul pansiyon ücretinin en azının dört katını geçmemesi kaydıyla maddi imkânlardan yoksun bulunması şartlarını aramaktadır. Bakanlık ayrıca parasız yatılı öğrencilere eğitim araçları ve gereçleri, giyecek ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla her yıl eylül ayında 2200 gösterge rakamının memur

aylıklarına uygulanan kat sayı ile çarpımı sonucu bulunan tutar üzerinden sosyal yardım ödemesi yapmaktadır. Ortaöğretim kurumlarında ortaöğretim süresi boyunca bir defaya mahsus olmak üzere parasız yatılı öğrenciler bursluluğa, burslu öğrenciler de parasız yatılılığa geçebilmektedirler. Parasız yatılı olarak öğrenimine devam eden öğrencilere ayrıca burs verilmemektedir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Muzaffer – Şeker, Kevser (haz.). *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*. İstanbul 2014.
- Baş, Abdülhalik. “Türkiye’de Öğrenci Yurt/Pansiyon Hizmetlerine İçeriden Bir Bakış”. *Eğitime Bakış*. sy. 30 (2014), s. 24-29.
- Erünsal, İsmail E. “Dârülim”. *DİA*. 1993, VIII, 539-541.
- Görgün, Hilal. “Mısır (Osmanlı Dönemi)”. *DİA*. 2004, XXIX, 577-584.
- MEB. *Amerikan Heyeti Raporundan: Maarif İşleri*. İstanbul 1939.
- MEB. “Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Resmi Okullarda Yatılılık, Bursluluk, Sosyal Yardımlar ve Okul Pansiyonları Yönetmeliği”. 2016, <http://ogm.meb.gov.tr>. (Erişim tarihi: 12 Aralık 2021).
- Resmî Gazete*. sy. 17729, 19 Haziran 1982; sy. 29899, 25 Kasım 2016.
- Sırım, Veli. “Selçuklular ve Osmanlı Döneminde Medreselelerin Mal Kaynakları”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VII/31, 394-402.
- Yıldırım, Mehmet Ali. “Osmanlı Devleti’nde Muhacir Çocukların Eğitimine Genel Bir Bakış”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 30/2 (2020), s. 459-474.

◆ Mehmet GÜNDÜZ



Hakkı Baha Pars

PARS, HAKKI BAHA

(1879-1942)

Asker, eğitimci, yazar.

Bursa’da doğdu. Babası Baba Efendi Tekkesi Şeyhi Bahâeddin Efendi, annesi Halime Hanım’dır. Ağabeyi Mehmet Baha ve kardeşi Muhittin Baha